

BCN'42

La ciutat que atrau i expulsa

Juliol 2017



Equip de treball:

Jordi Augusto, Ivan Muñiz, Montserrat Pallarès, Carles Rivera, Susana Tintoré i David Vegara

Autors del text:

Jordi Augusto, Ivan Muñiz, Montserrat Pallarès, Carles Rivera, Susana Tintoré

AMB LA COL-LABORACIÓ DE



**Ajuntament
de Barcelona**

cellnex 

Sumari

1. Introducció	4
2. Tendències que modelen	7
2.1 Tendències de gran abast	7
2.2 Tendències urbanes	8
2.3 Barcelona metròpoli	9
2.4 Emprenedoria i activitats emergents	11
2.5 Indústria i zones d'activitats econòmiques	13
3. Falsos mites	16
3.1 De gran recorregut	16
3.2 De la ciutat i les àrees metropolitanes	18
4. Implicacions creuades	21
4.1 De gran abast	21
4.2 De la ciutat i les àrees metropolitanes	22
5. Escenaris	25
5.1 El creixement com a prioritat	25
5.2 El benestar social com a prioritat	26
5.3 El lideratge com a prioritat	26
6. Referències bibliogràfiques	28

1. Introducció

Dos trets fonamentals i en part contradictoris caracteritzen les ciutats d'avui i caracteritzaran encara més el seu futur: la concentració urbana de la major part de la població i, alhora, el caràcter líquid d'aquesta concentració. Processos que abans eren només perceptibles a l'ull d'un historiador, avui hi caben a l'òptica d'un periodista: ciutats que emergeixen a la Xina i, alhora, altres que s'enderroquen als EUA (Detroit), per no dir a Síria sota les bombes. La demografia local ha deixat de ser el factor més rellevant, els fluxos migratoris ho determinen gairebé tot; ja siguin relativament permanents o simplement per fer turisme. A ulls de telescopi, una mena de xarxa neuronal amb nodes que apareixen, creixen i en alguns casos es dissolen.

Malgrat que els humans siguem aparentment sedentaris, desitjant només romandre allà on poder viure bé, les ciutats semblen condemnades a declinar o créixer; declinen quan es deixa de viure-hi bé i creixen si s'hi viu bé i fins que el propi creixement ho impossibilita. Conseqüentment, allò que pugui ser una ciutat en un determinat moment del temps dependrà de si atrau o expulsa i, més concretament, de a qui atrau, a qui expulsa i a quin ritme; quelcom que, en part, està a l'abast de la decisió del seu govern i, en una altra gran part, a l'abast de la mateixa societat civil, amb decisions més o menys estructurades i d'efectes poc o gens anticipats i/o anticipables.

Imaginar la Barcelona futura demana, precisament, mirar d'anticipar els efectes d'allò que decidim avui. Hom pot pensar que un atur perllongat, per exemple, pot expulsar ciutadans dels col·lectius més castigats, però la relació no és tan directa. Com a éssers teleològics que som, els humans decidim tant en funció de les circumstàncies actuals com de les expectatives futures i, si aquestes no milloren marxant, l'alternativa pot ser ben bé una altra, des del suïcidi social a la revolta violenta o política. Per tant, la inacció davant les bosses d'atur, tot esperant que es buidin via emigració, pot dur una ciutat al seu col·lapse. En part ja ho està quan l'atur es dispara; el millor remei hauria estat prevenir-lo. En el nostre cas, havent evitat una bombolla immobiliària que va actuar de miratge i va atraure força població amb falses expectatives: la d'un futur durador amb ofertes laborals de curta durada.

Prevenir no és, però, quelcom que es cotitzi al mercat polític; ningú no premia amb el vot per allò que, per evitat, no és conegut. Va passar amb la bombolla immobiliària com pot passar novament amb la turística i, més en general, amb qualsevol monocultiu: que pot arribar a ser molt eficient, però a costa d'una pèrdua notable de resiliència i, per tant, amb major risc d'entrar en crisi i que aquesta dugui al col·lapse. La diversificació seria, doncs, un element de resiliència a tenir present en governar una ciutat; una diversificació no gens fàcil en una economia de mercat, que premia l'especialització i que en tot cas demana frustrar expectatives que s'hi resistiran; i que fóra per tant més fàcil si, en paral·lel als incentius del mercat, n'hi ha de col·lectius per contraposar-los, bé negativament, augmentant els seus costos, bé positivament, minorant els d'activitats alternatives. És evident, per exemple, que la taxa per lloguer residencial ha de ser força més baixa que per lloguer turístic, i que el seu ajust via taxes hauria d'anar en funció de l'evolució quantitativa d'uns i altres. Perquè a banda el risc de col·lapse econòmic, el monocultiu sol atemptar també contra la qualitat de vida.

Però què vol dir viure-hi bé? D'entrada és evident que implica poder satisfer les necessitats materials, però que això es pugui aconseguir millor a ciutat, quan no s'hi fa gairebé res material, no deixa de ser paradoxal. No ho era tant quan les ciutats

eren centres artesans, i posteriorment industrials, que aixoplugaven la gent del camp que la revolució agrària expulsava; però sí és del tot paradoxal avui, quan també la indústria expulsa treballadors i ni tan sols està ubicada a ciutat.

¿Què explica, llavors, l'atracció urbana en una economia on el 80 % del PIB són serveis? El desarrelament dels serveis pot ser condició necessària de la concentració urbana i del fet que pugui ser alhora molt líquida, però no és condició suficient; també faria igualment possible la dissipació pel territori, com en part ho ha fet amb la ciutat difusa en relació amb la compacta.

¿Què hi ha a ciutat o, millor dit, què permet la pròpia concentració humana que no permetria la seva dissipació, més enllà de la satisfacció de les necessitats materials? Hom diria que la cultura; és a dir, la producció, transformació i consum de coneixement en totes les seves vessants possibles: relacional, lúdic, artístic, científic, tecnològic...

El somni dels pares de la revolució d'industrial, de fer possible la multiplicació dels béns materials, s'ha acomplert. Malgrat que amb greus problemes de distribució, que fan que encara no arribin a tothom, la societat de *l'homo ludens* que imaginaven els "situacionistes" ja és aquí. Viure bé depassa la satisfacció de les necessitats materials i suposa cultura entesa com a obra exclusiva humana i al servei exclusiu dels humans; i aquesta cultura es crea, es transforma i es consumeix a l'engròs a ciutat. Fins i tot el turisme té la ciutat com a primera destinació! Per tant, el destí de qualsevol ciutat el determinarà la seva capacitat de produir i consumir coneixement i la manera com ho fa. Un de majorment artístic o arquitectònic, ja sigui creat fa anys o ara, atraurà turistes i servidors d'aquest tipus de coneixement; un més aviat científic o tecnològic, o artístic però tecnològicament "encapsulat", atraurà empreses i treballadors qualificats i trobarà els consumidors arreu del món.

El cas de Barcelona és, en aquest sentit, paradigmàtic: la seva expansió ininterrompuda en el temps ha vingut determinada per successives onades d'atracció; l'artesania gremial medieval, la primera i segona industrialització, l'expansió del turisme... I en tot els casos, amb una forta incidència de les decisions col·lectives preses a través o d'acord amb el seu ajuntament: urbanització i tolerància de zones artesanals que encara avui conserven noms de carrers; ubicació i tolerància de les primeres indústries; exposicions universals de ginyes, jocs olímpics, boom immobiliari... Res no sembla haver estat fruit exclusiu de la mà invisible del "mercat", per molt que aquest hi hagi hagut de confluïr. Tampoc res no ha estat sense efectes col·laterals: l'atracció industrial va suposar barraquisme i ciutats dormitori; el boom immobiliari va suposar l'atracció de residents permanents per a ocupacions temporals i, per tant, va generar atur posteriorment; els jocs olímpics la van convertir en destí turístic i alhora van anar expulsant d'altres activitats i amenaça d'expulsar residents...

El balanç entre atrets i expulsats té avui un saldo global negatiu, encara que petit, amb la sortida de molts joves molt ben formats i l'entrada de pocs científics de molt alt nivell; l'arribada de molts turistes i força servidors dels mateixos; i una bossa d'aturats on tant hi ha joves ben formats com no tan joves de molt baixa qualificació professional.

De fet, aquesta bossa d'atur és fruit d'un ritme d'atracció precedent molt alt, durant el boom immobiliari, i la seva substitució per un de diferent, derivat del turisme, que no demanda les qualificacions dels aturats, per manca i per excés, i les cobreix amb nouvinguts que tinguin les adequades i les ofereixin a "bon preu".

D'oferir productes industrials que es venien pertot, Barcelona ha anat esdevenint

un focus cultural que atreu gent d'arreu; un canvi gairebé copernicà que no deixa de tenir externalitats negatives i que en tot cas té uns límits previsibles: si el focus d'atracció són els productes sedimentats -per exemple Gaudí- i no d'emergents, la seva llum s'acabarà apagant; perquè cada nou turista redueix el valor de l'experiència i, per tant, el seu increment no pot ser permanent.

¿Què hauria de fer Barcelona i quin pot ser el seu destí l'any 2042? ¿A qui haurà atret i a qui haurà expulsat a partir d'avui? ¿Quin coneixement sabrà produir, transformar i oferir? ¿Quants consumidors *in situ* o arreu satisfarà i a quina ocupació donarà lloc? Les pàgines que segueixen pretenen trobar resposta o, si més no, elements per trobar-les. No és tasca dels autors triar el model de ciutat, que correspon als seus ciutadans i representants polítics, però sí que ho és identificar quines tendències modelaran qualsevol futur possible, quines implicacions suposen i quins són els possibles escenaris extrems entre els quals caldrà triar el model desitjat i les mesures que farien possible assolir-lo.

2. Tendències que modelen

Una tendència per si sola no suposa cap llei, malgrat que les lleis n'evidencien. En conseqüència, allò que avui apareix com una tendència, si no respon a cap llei, pot ser que capgiri en qualsevol moment. Avui mateix assistim a una caiguda del preu del petroli que desafia la seva tendència prèvia. ¿És un fet temporal que no l'altera o un canvi definitiu de sentit? El temps ho dirà. Com dirà si allò que aquí recollim com a tendències es mantenen o canvien més tard. Cal, doncs, prendre's les tendències que es presenten a continuació amb tota la cura del món.

2.1 TENDÈNCIES DE GRAN ABAST

Eficiència creixent. Malgrat que un dels axiomes econòmics bàsics sigui la mal anomenada llei dels rendiments decreixents, la història de *l'homo sapiens* és la història dels rendiments creixents. L'amenaça malthusiana i l'esperança marxista, ambdues sustentades en l'anterior "llei", mai no s'han acomplert ni sembla que ho hagin de fer. Durant un temps semblava que ho faria de la mà de l'exhauriment dels recursos fòssils; avui les energies renovables han esdevingut prou eficients com per imaginar possible, i desitjable, un futur energètic sustentat en un flux inesgotable. També l'economia circular permet imaginar un futur sense el límit de matèries primeres no reproduïbles, on les deixalleries d'avui esdevindrien mines de segones generació.

Aquesta tendència no deixa de suposar, però, importants reptes. A nivell macro suposa una cursa d'innovació que va deixant enrere les societats que menys innoven. Alhora, l'eficiència sol anar de la mà de l'especialització, la qual va contra la resiliència. I pel que fa a nivell micro, la mida òptima de moltes activitats creix amb l'escala de l'empresa, i la competència deixa de ser un mecanisme que impedeixi abusos monopolistes.

Augment de la liquiditat social. Fruit i origen de l'eficiència creixent, les relacions de tota mena van passant de més a menys sòlides. L'exemple més clar el tenim, sense entrar en cap valoració moral, amb les relacions laborals i el pas del compromís de per vida de l'esclavisme i la servitud feudal, al compromís "temporal" del treball assalariat i a l'absència de compromís actual, amb l'auto-ocupació, el treball precari i el mal anomenat treball col·laboratiu. Podem fer-ne una lectura negativa, però el fet és que aquesta tendència va en paral·lel amb l'individualisme creixent i l'aparença de més llibertat en un món on, de fet, la capacitat individual de sobreviure és cada dia menor.

Això també suposa reptes importantíssims i no està gens clar que la simple resistència al canvi pugui salvar-los –els taxistes d'Uber, per posar-ne un exemple, també són treballadors amb drets que entren en conflicte amb els taxistes de tota la vida. Semblaria, doncs, que els sistemes de previsió social s'hauran d'adaptar, ja que altrament podrien anar servint cada dia a menys persones i no servir de res a la comunitat –no oblidem que el subsidi d'atur actua com a estabilitzador automàtic macroeconòmic, a més de suposar una xarxa de seguretat per als individus que el reben.

Més esperança de vida. Una tendència a la qual ningú no gosa posar límit, que entronca amb l'anterior i que ja avui mateix suposa greus reptes: cura de la gent gran, urbanisme adaptat, durada de la vida laboral, sistemes de salut i de pensions, etc. Estabilització demogràfica. Com ja ha passat a Occident, la major concentració urbana a Àsia i Àfrica vindrà acompanyada d'un alentiment del creixement demogràfic

mundial. Cap problema si no fos perquè el model econòmic està sustentat en el creixement permanent, una part important del qual és el demogràfic; per tant, un altre repte per al model econòmic.

Serveis i més serveis. Per golafres que siguem, el que podem arribar a menjar està limitat; i per molt consumistes que siguem, no podem conduir dos cotxes alhora. Sumat a l'estabilització demogràfica i a la transició energètica, això apunta en el sentit de continuar disminuint el percentatge de població ocupada i el PIB en activitats primàries i secundàries, i el seu augment continuat en tota mena de serveis; alguns dels quals, relacionats amb les tendències prèviament esmentades i d'altres amb un turisme i un oci que no deixarà de créixer.

Cicles econòmics. Mentre s'alimentava la bombolla que ens ha dut a la recessió encara vigent, algú imaginava i afirmava la superació definitiva dels cicles econòmics. Els economistes sabien prou com per evitar-los i, sobretot, uns mercats ja molt madurs estaven en condicions d'assolir permanentment l'equilibri. Ja s'ha vist que això no és cert, que l'economia mantindrà la seva tendència cíclica i que l'única forma d'evitar els cicles seria renunciar al creixement previ.

La suposada tendència a l'equilibri, gràcies a la "mà invisible" que regeix el funcionament dels mercats, només existeix si acceptem les crisis com a part del mecanisme equilibrador. L'economia funciona, més aviat, amb espirals catalíctiques: la inflació justifica l'augment de salaris que augmenten la inflació; la deflació justifica retardar unes compres que augmenten la deflació; la concentració de riquesa, un augment del crèdit que fa augmentar la concentració... Espirals que clouen amb una crisi que sol capgirar el seu sentit. I en la mesura que ningú estigui disposat a actuar en la fase ascendent del cicle, inevitablement aquest actuarà com un pèndol, amb una tornada més forta com més ho sigui l'anada.

2.2 TENDÈNCIES URBANES

La ciutat com a espai econòmic. L'economia simbòlica i el turisme.

Des de sempre Barcelona s'ha construït en funció dels diversos sistemes productius: la ciutat de la revolució industrial, la fordista, la flexible, la de la nova economia, la qualitativa i, finalment, la simbòlica. L'evolució de les polítiques locals sobre la ciutat és cada vegada més preponderant i les institucions agafen un paper actiu en convertir la ciutat en aquell conjunt de símbols que la poden fer guanyadora en el panorama global, això és augmentar la seva presència en el rànquing de ciutats a nivell internacional. A partir de la segona meitat del segle xx es comença a percebre un germen de valorització d'allò que constitueix la ciutat, més enllà de les pròpies funcions que desenvolupa, per exemple, edificis que originàriament es van crear per a funcionar com a fàbriques, després són centres cívics, biblioteques, són símbols per als barris que els envolten; o edificis que es van crear per a oficines -per exemple, la Torre AGBAR- es perceben com a símbols de ciutat; i d'aquesta manera, els antics barris marginals es converteixen en barris centrals que són objecte de demanda per a les empreses. La ciutat contemporània, a més de qualificar-se com a creativa, és innovadora i té vocació de ser competitiva a nivell global.

La ciutat i l'apropament d'allò que és urbà

Amb les Tecnologies de la Informació i de la Comunicació (TIC) la connotació d'allò (aquell espai) que és urbà al segle XXI canvia. Les funcions urbanes i no urbanes, ben diferenciades en les dècades passades, s'aproximen. A nivell institucional, la idea d'ampliar la competitivitat de Barcelona sobrepassa territoris i distàncies fins fa poc remotes, tot convertint la ciutat i, per tant, les seves funcions en urbanes. La idea, ara

descartada, d'aconseguir posar Barcelona en la cursa dels Jocs d'Hivern proveeix la població d'una percepció que els Pirineus es van començar a aproximar a Barcelona. És la producció d'un nou "símbol" associat a Barcelona i projectat a l'àmbit mundial (un visitant estranger: "a Barcelona, a més de trobar-hi un bon clima i de poder anar a la platja, hi puc esquiar").

La ciutat com a espai d'innovació

Innovació és molt més que TIC i empreses. Interpretar un espai innovador com aquell que està farcit d'infraestructures tecnològiques, és una visió molt estreta (Dutta, 2015). Ciutats com Nova York i San Francisco intenten donar un missatge de la ciutat com a centre de "cultura innovadora", que està basat en valors culturals i socials. Silicon Valley o Route 128 a Boston són espais únics, difícilment reproduïbles, però que tenen un "avantatge competitiu únic" i que ha estat l'espurna del seu desenvolupament. Barcelona, en els darrers anys, ha apostat pel turisme, per la nova economia; activitats econòmiques disperses i localitzades en diferents llocs de la ciutat, no intersecten en l'espai ni en el seu desenvolupament. Aquests dos sectors estan concentrats en certs clústers geogràfics i produeixen externalitats. Una alta concentració turística és difícilment compatible amb la funció residencial, si l'espai urbà turístic no es vol convertir en un "gueto" turístic, s'ha d'intervenir políticament. Les empreses de nova economia o de serveis avançats podrien competir pel mateix espai que les empreses de serveis dedicades al turisme. De fet, els factors competitius d'atracció empresarial, tant d'economia innovadora com de turisme, no estan tan allunyats: centralitat, bones comunicacions, centres culturals, patrimoni, entre d'altres. El potencial de Barcelona per reinventar-se i defugir zones de concentració turística separades de zones de nova economia pot crear una tendència innovadora d'espais urbans d'innovació i turisme, on s'esponja la concentració d'activitats i s'afavoreix la diversitat de funcions dins d'espais amb activitats complementàries (usos complementaris versus usos incompatibles), com podrien ser el terciari turístic i les petites empreses de coneixement.

Pensar en un nou entorn urbà i qualitat de vida

Environment es pot traduir com a medi ambient, entorn; i moltes vegades està associat amb paisatges naturals o clima. Pensar en entorn en un sentit més ample és una nova perspectiva que té arrels a partir de 1980, on el nou concepte d'entorn defineix un lloc on les persones viuen, treballen, aprenen i juguen. Aquest escenari presenta una ciutat que aposta per la diversitat tant de població com de cultura, economia i societat. Aquesta podria ser una tendència estructural de futur que configuraria un nou model d'espai econòmic més comprensiu de valorar i atreure relacions d'agents urbans transversals, i que pot ajudar a disminuir la capacitat d'expulsar d'un espai negatiu i pot afavorir la resiliència del teixit urbà, comprès àmpliament.

2.3 BARCELONA METRÒPOLI

La indústria i la construcció

Entre 2000 i 2008 el pes del sector de la construcció a Catalunya va augmentar fins a representar un 12 % del VAB. Durant el mateix període, el pes de la indústria va caure, passant del 25 % al 16 %. Amb l'arribada de la crisi, el sector de la construcció frena en sec i la indústria guanya dos punts percentuals. Durant els darrers cinc anys els sectors que més ocupació destrueixen són: a) la construcció, b) el sector públic, i c) el comerç (especialment el comerç al detall). Durant el mateix període, els sectors que creen més ocupació són: a) els serveis personals, b) l'hostaleria, c) les tecnologies de la informació, i d) la recerca¹.

¹ Font: Contabilidad Regional de España, INE.

El Turisme. El turisme ha estat un dels sectors més dinàmics durant les darreres dècades. El seu creixement sostingut ha compensat parcialment la pèrdua de llocs de treball en el sector de la construcció. Entre 1990 i 2014, el nombre de turistes que visiten Barcelona passa d'1.7 milions a més de 20 milions².

R+D. El pes d'R+D a Catalunya és baix en relació amb altres regions europees mesurat en: a) despesa per habitant, b) pes del sector respecte el PIB, i c) percentatge de població ocupada³.

Emprenedors. La crisi no ha frenat l'activitat emprenedora, especialment en el sector de transformació de béns, serveis a les empreses i serveis adreçats al consumidor⁴. Tanmateix, els emprenedors que han apostat per projectes intensius en l'ús de la informació i el coneixement representen encara una petita part del conjunt.

Barcelona ciutat i economia del coneixement

Barcelona concentra una bona part de l'activitat de l'economia del coneixement amb empreses (*starts up*, pimes i grans empreses) vinculades a les TIC, a les indústries creatives i culturals, al disseny, al sector de l'energia i a la biotecnologia⁵.

Productivitat. Durant el període de creixement previ a la crisi, la productivitat de l'economia espanyola i catalana cau (mesurada en VAB/treballador), en gran mesura a causa de la creixent especialització en el sector de la construcció, un sector de baixa productivitat i baix valor afegit. La productivitat durant els darrers vuit anys ha crescut fins a superar els 47.000 euros/treballador⁶.

Competitivitat. La competitivitat depèn fonamentalment de dos factors: el preu del bé o servei i la cotització de la moneda respecte a la resta de monedes dels països amb què es mantenen relacions comercials. Entre 1995 i 2007 la competitivitat de l'economia espanyola (i catalana) es deteriora progressivament a causa d'una inflació major que a la resta de països, i una moneda (l'euro) que s'aprecia significativament respecte el dòlar, el ien i el iuan⁷.

Exportacions. La província de Barcelona concentra el 27 % de les exportacions espanyoles (40.000 milions d'euros). Els principals sectors d'exportació són els vehicles de motor, els productes químics i els preparats farmacèutics. Els sectors de maquinària, equips informàtics i productes electrònics que l'any 1996 tenien un pes rellevant, desapareixen dels primers llocs del rànquing de sectors més exportadors. Entre 1996 i 2006 cau el pes de les exportacions en productes i serveis intensius en coneixement⁸.

Demografia, mercat de treball i pobresa

Mercat de treball. La taxa d'atur a Barcelona supera el 18 % (el doble de la mitjana dels països de la UE). La taxa d'atur juvenil ha augmentat a tot Europa, però és a Espanya on presenta un dels valors més alarmants. Barcelona ciutat (44 %), Província Barcelona (52 %), Catalunya (52 %), Espanya (55 %). El valor mitjà per a la Zona Euro és 22 %. A Alemanya està per sota del 8 %⁹.

2 Font: Ajuntament de Barcelona.

3 Font: Eurostat.

4 Font: IERMB, 2013.

5 Font: IERMB, 2013.

6 Font: CRE, INE.

7 Font: Eurostat.

8 Font: IERMB.

9 Font: EPA, INE.

Demografia. El dinamisme de l'economia de la província de Barcelona va atraure treballadors i famílies d'altres països. Actualment la població estrangera supera el mig milió (un 10 % de la població)¹⁰. Una de les conseqüències de la crisi és que els joves espanyols i catalans migren fora d'Espanya buscant feina. Es calcula que hi ha més de 60.000 joves catalans fora d'Espanya. Les principals destinacions eren països europeus com Alemanya, però els darrers anys les destinacions principals són països llatinoamericans¹¹.

Desigualtat i pobresa

La crisi econòmica ha tingut un fort efecte sobre la renda familiar a causa, principalment, de l'augment de l'atur. Per exemple, el percentatge de famílies no monoparentals amb els dos membres a l'atur ha passat del 0,5 % al 4 %. La desigualtat també ha crescut al territori metropolità. L'àmbit espacial més desigual és el municipi de Barcelona (amb un índex de Gini per sobre del corresponent per a la resta de l'AMB, la RMB, la província de Barcelona i Catalunya). La taxa de risc de pobresa a Barcelona està al voltant del 18 %, un valor alt però per sota del corresponent per a província de Barcelona i Catalunya¹².

Sòl i habitatge

L'ús del sòl. La tendència descentralitzadora de la població i de l'activitat econòmica (no tots els sectors) s'ha frenat amb la crisi econòmica. Alguns aspectes clau referents a l'ús del sòl són: a) el canvi d'ús dels baixos dels edificis dels centres urbans (canvi d'ús comercial per usos residencials, magatzems i *co-working*); b) manca d'ús i decadència de gran part dels polígons (particularment els d'usos industrials) impulsats els darrers vint anys a la primera corona metropolitana; c) existència d'una gran estoc d'habitatges inacabats i/o ocupats de forma irregular arreu de la metròpoli; d) descentralització dels sectors econòmics vinculats a l'economia del coneixement. L'habitatge. La crisi econòmica del 2007 va explotar la bombolla immobiliària. Juntament amb una caiguda sostinguda del preu del sòl i de l'habitatge (d'una magnitud variable depenent del lloc), la crisi ha vingut acompanyada de canvis importants. Cau el percentatge de llars amb habitatge en propietat, especialment aquells que paguen una o diverses hipoteques i augmenta el pes de les famílies que paguen lloguer. Tot i la caiguda sostinguda del preu de l'habitatge, el percentatge de famílies que dedica més d'un 40 % dels seus ingressos a l'habitatge encara supera el 20%.

2.4 EMPRENEDORIA I ACTIVITATS EMERGENTS

Després de la globalització arriba la mobilitat (la hiperconnectivitat). És evident que estem davant d'un canvi profund, la revolució digital, que alguns experts assimilen a la revolució industrial, que afectaria l'activitat econòmica en el mateix nivell que ho van fer en el passat altres revolucions.

La irrupció de la tecnologia és transversal a tots els sectors. Àmbits tradicionals com el comerç es veuen amenaçats pel comerç electrònic i això afecta des de grans magatzems a petits comerços de barri. El recent anunci d'Amazon d'ubicar un gran magatzem al Prat és l'evidència d'aquest fet.

En l'àmbit comercial, les agències de viatge van ser dels primers sectors afectats per aquests canvis. I la banca té ja una gran quantitat de clients que fan les seves transaccions sense passar per cap oficina física. Això canvia la fesomia de les ciutats atès que afecta moltes activitats ubicades en locals comercials a peu de carrer.

¹⁰ Font: Idescat.

¹¹ Font: Sugrañes, Ara.Cat.

¹² Font: Idescat, IERMB.

Aquells establiments on no hi ha un consum directe del producte-servei són susceptibles de quedar buits perquè poden ésser servits des d'altres ubicacions. Inclús les activitats més immediates, com restaurants o perruqueries, es veuen afectades pels canvis en el consum i el que es coneix com economia col·laborativa.

La repetició en la compra condicionarà sens dubte la seva ubicació futura, però també les noves necessitats i els nous hàbits que es desenvolupin. Canviaran les necessitats de les persones de trobar-se, de treballar en entorns diferents a les oficines tradicionals, i s'incrementarà el nombre de persones que estan a les ciutats de pas o de manera temporal, les necessitats de les quals també seran diferents, etc. Des de l'administració local s'haurà d'impulsar l'ús d'aquests locals, repensar activitats i adaptar-se als múltiples usos que s'hi ubiquin, les fronteres entre una activitat i una altra s'esborren. Per exemple, una llibreria podria tenir un espai per a presentacions, conferències, exposicions, restauració i també un espai per a treballar.

Val a dir, però, que molts serveis segueixen tenint un important component local, com ara les escoles, la sanitat, el turisme.

Alhora la irrupció de la tecnologia a tots els nivells, moments i usuaris genera moltes oportunitats i nous models de negoci. A Barcelona això es reflecteix en els darrers anys en el creixement de l'ecosistema emprenedor de la ciutat. Si el sector de les tecnologies de la comunicació (TIC) ocupa a Barcelona 73.000 persones, d'aquestes, segons l'estudi del clúster Barcelona Tech City, 9.500 corresponen a *start ups*, empreses de recent creació fortament internacionalitzades, i més del 60 % té presència internacional.

Empreses estrangeres com King.com (empresa de videojocs creadora del Candy Crush) han ubicat parts importants de la seva cadena de valor a Barcelona creant molts llocs de treball ocupats per persones de múltiples nacionalitats.

En el camp de les ciències de la vida, la irrupció de la tecnologia ha impulsat el sector de la biotecnologia, afavorint, per exemple, el desenvolupament de fàrmacs per a malalties rares per part de petites empreses, com fa Mynorix. El cost de l'R+D de nous fàrmacs disminueix, i és accessible no només per a la gran indústria farmacèutica.

Segons el Babson College, l'ecosistema emprenedor el componen fonamentalment cinc grups: les *start ups*, els emprenedors; accés a finançament (bancs, capital risc, *business angels*, *crowdfunding*); el talent (universitats, formació professional, escoles de negoci); les entitats que hi donen suport (espais de *coworking*, acceleradores, associacions, organitzacions públiques); i les empreses tractores. A Barcelona hi tenim exemples destacats a cada grup.

Barcelona ha fet un salt qualitatiu en els darrers tres i cinc anys, fruit de l'esforç i talent de moltes persones, institucions i empreses.

EI DIGITAL STARTUP ECOSYSTEM OVERVIEW 2015, Fundació Mobile World Capital fa un mapa amb quatre d'aquest pilars:

A DIGITAL HUB

Education + entrepreneurs + funding + public institutions/coworkings = success



Es tractaria de potenciar encara més aquest ecosistema. Afavorint la creació de noves empreses, donant suport al seu creixement, generant finançament i talent propi i cercant-ne també de fora.

El finançament en etapes inicials és local, però en fases més avançades els recursos són més globals.

Caldria treballar en mecanismes per connectar aquestes petites empreses amb les grans empreses de l'Àrea Metropolitana. Les grans aprofitarien la innovació que es genera a les *start ups*, i per a les petites és una manera de testejar productes o d'accedir a un mercat gran. Al meu entendre aquesta és una diferència fonamental entre Europa i els EUA.

Alhora s'han de fer actuacions en altres col·lectius que no es veuen identificats amb aquest ecosistema digital. L'emprenedoria basal es veu també afectada per la tecnologia: obrir o tancar un restaurant, una farmàcia, una botiga o un alberg. Per exemple, a curt termini s'ha de donar suport al petit comerç per tal que estigui present en aquest món virtual i no desaprofiti canals de venda complementaris.

2.5 INDÚSTRIA I ZONES D'ACTIVITATS ECONÒMIQUES

La manufactura avançada impulsa l'avenç cap a una nova fase de desenvolupament industrial que alguns autors han qualificat com a "quarta revolució industrial" o "indústria 4.0". Aquesta fase basa els processos manufacturers en sistemes ciberfísics i està impulsada per noves tecnologies fonamentals: *big data*, robots autònoms, simulació, integració horitzontal i vertical de sistemes, internet de les coses (IoT), ciberseguretat, el núvol (*cloud computing*), manufactura additiva (impressió 3D) i realitat augmentada. Així, es preveu que la quarta revolució industrial incidirà sobre

el conjunt de l'ocupació de tots els sectors de l'economia i no només sobre el sector manufacturer. En aquest sentit, el World Economic Forum (2016) assenyala que les tendències actuals podrien conduir durant el període 2015-2020 a una pèrdua neta de 5,1 milions de llocs de treball al món.

Durant els darrers anys hi ha hagut consens a identificar un procés de relocalització industrial (*reshoring*) en les economies occidentals, originat per causes diverses: per servir els clients de manera ràpida i flexible, per aprofitar l'existència d'ecosistemes de proveïdors locals innovadors i per una reducció del diferencial de costos entre Àsia (especialment, Xina) i Occident (salaris, sous industrials i transport), acompanyant la disrupció tecnològica abans comentada.

L'impacte net d'aquestes tendències en l'ocupació és encara objecte de controvèrsia i debat, amb estudis i prediccions sovint contradictòries (un estudi realitzat pel Boston Consulting Group sobre Alemanya, preveu que durant el període 2015-2025 augmentarà un 6 % l'ocupació manufacturera). D'altra banda, si es té en compte que a mesura que els països es desenvolupen disminueix la proporció de llocs de treball manufacturers respecte al total de l'ocupació, és improbable que les polítiques centrades només en la manufactura assoleixin les expectatives –sovint massa optimistes– de creació de treball. I és que les qualificacions requerides per aquesta nova indústria seran molt diferents: a curt termini els treballadors amb baixes qualificacions que realitzen tasques repetitives seran desplaçats per les noves tecnologies, mentre que al mateix temps augmentarà la demanda de treballadors amb competències en desenvolupament de programari i tecnologies de la informació. L'adopció per part de la indústria d'aquests avenços basats en noves tecnologies digitals tindrà un impacte en el territori, que requerirà d'uns espais adequats per al seu desenvolupament, tant en polígons allunyats del nucli urbà com en espais dins la trama urbana. Serà necessari definir estratègies de regeneració dels espais industrials actuals i desenvolupar una política continuada de manteniment i actualització per disposar d'entorns de treball agradables i de qualitat. Els espais necessitaran estar dotats amb unes infraestructures tecnològiques segures i fiables que permetin a les empreses disposar d'informació en temps real, així com de serveis avançats per a l'impuls de la innovació i la competitivitat. El fet d'integrar processos de manufactura avançada no només implica incorporar aquestes noves tecnologies en el procés de producció, sinó que propicia canvis en les relacions entre productors, proveïdors i clients. Alhora representa una oportunitat perquè es desenvolupin ecosistemes col·laboratius innovadors i es modernitzi el teixit productiu actual amb la creació de noves empreses manufactureres, afavorint la consolidació de la indústria com a motor de l'activitat econòmica de les ciutats i de les regions.

Fi del paradigma d'una indústria basada en la utilització de matèries primeres escasses i cares, avançant cap a processos d'economia circular, on la reutilització i valorització dels residus en tota la cadena de valor forma part de manera intrínseca de nous models de negoci. Caldrà, doncs, adaptar i rehabilitar els espais industrial actuals, redefinir ordenances, usos i marc administratiu i fiscal per facilitar la implantació de noves activitats.

A banda de polítiques urbanístiques i d'infraestructures, l'impuls de la manufactura avançada requerirà també de polítiques de foment de l'emprenedoria industrial, que despertin l'aparició de vocacions industrials i que a través d'incubadores especialitzades facilitin la creació de noves empreses de manufactura avançada; polítiques de formació, de manera que el sistema formatiu faciliti als treballadors industrials les noves competències requerides al llarg de la seva vida; polítiques d'R+D+i, que impulsin la recerca en l'àmbit de la manufactura avançada, i la creació

i dinamització de xarxes de relacions entre els agents del sistema productiu i els del sistema de coneixement per facilitar la transferència de coneixement en aquest àmbit.

Per fer front als nous reptes i oportunitats que ofereix la manufactura avançada és necessari combinar esforços que involucrin tant administracions com centres de coneixement, empreses i resta d'agents rellevants del territori per treballar en el marc de les estratègies d'especialització intel·ligent. En aquest sentit, l'administració local, pel seu coneixement del territori, pot tenir un paper clau en aquest procés de transformació del sector manufacturer.

3. Falsos mites

Hi ha creences que són comunament acceptades com a veritats absolutes i que, de fet, amaguen realitats oposades. En el cas de l'economia, passa fins i tot amb el que s'explica a les universitats. De vegades és només una qüestió d'intensitat que, en augmentar o disminuir, modifica el caràcter d'un determinat fenomen; i en ocasions, com assenyalava Marx, perquè tot està prenyat del contrari. Hi ha creences, també, que poden comportar decisions urbanes amb efectes oposats als cercats inicialment; a continuació n'esmentem les que considerem més importants.

3.1. DE GRAN RECORREGUT

La "inevitable" desigualtat creixent

La imaginava Malthus, amb els preus del sòl agrari pels núvols i la població afamada fins a la desnutrició; també Marx, que abans de la desnutrició imaginava la revolució socialista mundial; i avui l'ha recuperat i l'ha posat de moda Piketty, alertant dels riscos associats a quelcom que (afortunadament) ha passat històricament sempre: que la taxa de beneficis superi la de creixement econòmic.

En tot els casos aquesta creença va associada a la fe en la suposada llei dels rendiments decreixents, la qual s'ha demostrat històricament falsa. Més ben dit, fins a la data, l'home ha aconseguit sempre evitar-la. Principalment per dues vies: la replicació de processos al nivell previ a l'entrada en rendiments decreixents, amb l'expansió territorial que això suposa i que podria significar el límit absolut si no fos possible imaginar vida en altres planetes; i la innovació tecnològica que tota generació ha suposat insuperable fins que la següent l'ha superada.

De fet, les lleis que finalment ens governen són de caràcter físic; entre elles, l'entropia, la qual explica la tendència permanent a disminuir el consum energètic (major eficiència/rendiments creixents).

La desigualtat no és ni tan sols una constant, com es podria pensar veient les piràmides d'Egipte amb els esclaus que les aixecaven i la distribució de renda actual a parts iguals entre l'1 % més ric i el 99 % restant. Com documenta a bastament el mateix Piketty, la desigualtat ha anat oscil·lant i el seus canvis han vingut de la mà de canvis polítics i institucionals, sovint violents. De fet, amb tanta violència com la resistència al canvi del poder vigent.

En definitiva, la desigualtat va associada als cicles polítics i econòmics, i en sol ser la causa.

Sectors de més o menys productivitat

Recentment li ha tocat al turisme l'etiqueta d'activitat de baixa productivitat i/o baix valor afegit. En general es parteix de comprovar que els salaris són baixos i de considerar sinònims el salari i el valor afegit, com si entre mig no hi fossin els beneficis empresarials. A més d'aquesta falsa sinonímia, l'argument comença per suposar que la productivitat és una característica individual –persona física o jurídica–, quan el cert és que la productivitat és una característica sistèmica, tota millora de la qual en un determinat sector es dissipa i millora tot el sistema. Com també és cert que en determinats països i moments el sector turístic ha estat la porta d'entrada als guanys de productivitat: per les divises aportades i la compra de tecnologia que permetien,

pel mateix intercanvi cultural i pels majors preus cobrats als turistes –al capdavant, la productivitat del treball és PIB/treballadors i augmenta si ho fan els preus.

Això no treu que la cursa cap a l'increment permanent de productivitat i eficiència no vagi deixant al marge activitats i en ocasions sectors sencers incapaços de mantenir el ritme. No sembla que aquest sigui el cas del turisme. Deu tenir beneficis similars o superiors als d'altres sectors quan el capital flueix a raig. Pel que fa als salaris, que siguin baixos s'explica més per la bossa d'atur, les baixes qualificacions exigides –per tant, qualsevol treballador hi pot accedir– i per l'escassa presència sindical atesa la seva atomització. També és cert que un excés d'oferta deprimeix preus i marges, i que una oferta excessiva de treball disponible a baix preu pot facilitar l'excés d'oferta global.

El “que inventen ellos”, d'Unamuno, malgrat que sovint s'hagi fet servir per explicar el baix tarannà innovador espanyol, en realitat descriu un argument potent: no importa tant qui inventa com aplicar els bons invents. Espanya ha millorat notablement la seva productivitat amb l'aparició i implantació dels ordinadors, sense que n'hagi inventat la més mínima. Si bé també és cert que qui inventa pot gaudir d'unes rendes monopolístiques inicials, cosa que la resta no pot fer.

La re-industrialització

Lligat amb l'etiqueta de baixa productivitat atorgada al turisme s'ha posat de moda reivindicar el “retorn” de la indústria quan, paradoxalment, el turisme té una envejable expectativa de creixement i la indústria, no. Precisament atès els notables increments de productivitat i la impossibilitat material d'emmagatzemar i usar moltes més andròmines, l'ocupació i el PIB industrial no deixen de disminuir, i ho seguiran fent; fins i tot amb la “trampa” de reduir la vida útil dels objectes. I amb una demanda global minvant les exigències per reeixir són moltíssim més grans que amb una demanda creixent.

És cert que tecnologies com ara el 3D poden modificar les actuals cadenes de producció i valor, però segurament en la direcció de disminuir encara més les mides de les plantes industrials i d'associar activitats de transformació física (industrial) amb força serveis –de disseny, customització, manteniment, operació... En tot cas seria més propi parlar de servo-indústria i entendre els requeriments urbanístics que això suposa –segurament allunyats del que ofereixen els “polígons”.

També és cert que hi ha activitats industrials lligades amb l'economia circular que poden anar emergint i substituir les activitats extractives. En ambdós àmbits, el de la servo-indústria i el de l'economia circular, hi ha un potencial de creixement de l'activitat industrial.

El decreixement

L'any passat el PIB de la UE va créixer “gràcies” a la modificació comptable d'incloure la prostitució. Malgrat que pugui aixecar somriures, això evidencia tant les limitacions del PIB com a mesurador de l'activitat econòmica com la realitat del creixement econòmic associat als serveis.

Trigarem a viure al cent per cent amb energia renovable i al cent per cent amb economia circular, però al llarg del camí, i també quan hi arribem, pot continuar havent-hi creixement econòmic i no pas per l'increment del comerç sexual. Un creixement de baix consum –i finalment nul– de matèries primeres finites, però creixement.

Superàvit exterior i estalvi

Davant els atacs dels socis comunitaris pel seu elevat superàvit exterior i la pressió que suposava per tercers països, de la mateixa UE o de fora, Alemanya va fer córrer la teoria segons la qual l'únic estalvi d'un país el constituïa el seu superàvit exterior i les corresponents "divises" (actius financers forans) que suposaven. Quelcom que equival a dir que, a nivell global, on per definició no hi ha superàvits ni dèficits, tampoc no hi hauria estalvi ni la inversió equivalent.

És, òbviament, un disbarat. Això no obstant, el superàvit exterior gosa d'una fama immerescuda i els països que el tenen, com Catalunya respecte a la resta de l'Estat, treuen pit com si fos l'indicador per excel·lència de la seva eficiència. Comptablement, tot superàvit equival a una manca de demanda interna, menys inversió que estalvi i, en definitiva, una pèrdua de potencial creixement. També evidencia, sovint, una població local empobrida a causa d'una distribució desigual de la renda. Alhora, tot superàvit necessita i "origina" un dèficit simètric, endeutant els països dels quals obté actius financers a canvi. Altrament dit, és una arma expansiva de caire gairebé colonial. Millor conquerir que ésser conquerit, segurament, però en cap cas és quelcom per definició "positiu", sinó més aviat una causa de conflictes geopolítics que més aviat caldria evitar.

3.2. DE LA CIUTAT I LES ÀREES METROPOLITANES

El turisme és la solució a la crisi actual

Hi ha cinc raons bàsiques que aconsellen frenar l'excessiva especialització de l'economia de Barcelona en activitats turístiques. La primera és que una economia poc diversificada és més vulnerable durant les fases recessives del cicle econòmic. La segona és que el turisme utilitza un gran volum de treballadors poc qualificats, la qual cosa xoca de ple amb la millora en el nivell de qualificació de la població jove respecte de generacions anteriors. La tercera és que les regions europees amb més pes del turisme figuren a la part baixa del rànquing de renda per càpita. Per exemple, Balears i Canàries, entre les 10 NUTS-2 més especialitzades en turisme, estan a la part mig-baixa del rànquing de renda per càpita (129, Balears; 186, Canàries). La quarta és que les regions més especialitzades en turisme són aquelles on menys creix la renda per càpita. La cinquena raó és que els espais que ocupen els turistes al centre de Barcelona expulsen activitats més intensives en coneixement i expulsen, també, famílies a causa dels alts preus i la congestió. Actualment, el centre de Barcelona, baixant per la Rambla fins arribar al Born i a la Barceloneta, ha esdevingut un espai poc interessant, poc creatiu i força antipàtic per viure-hi. Els pisos turístics a la Barceloneta en són un bon exemple.

El problema de l'economia espanyola és que els treballadors estan sobrequalificats

Una de les idees més absurdes que va quallar als debats d'economia dels anys noranta és que el problema del mercat treball espanyol/català/barceloní rau en el fet que els treballadors, especialment els joves, estan sobrequalificats i d'aquí la dificultat per trobar un lloc de treball que s'adeqüi al seu perfil professional i acadèmic. La qüestió, correctament formulada, hauria de ser: com és possible que el capital inversor no sàpiga crear riquesa a partir d'un recurs tan valuós com el capital humà?

El problema del model econòmic català és una mida empresarial massa petita

Els canvis en les tecnologies de la comunicació i de la producció poden representar per a la petita empresa una oportunitat més que no pas un problema, si es troben productes i serveis especialitzats i tecnològicament avançats capaços de competir als mercats mundials.

Hi ha esperit emprenedor. Hi ha gent formada. El que no hi ha és un pla que lligui tot plegat promovent la internacionalització de les empreses (millores administratives, coneixement de l'anglès, estudis dels clients potencials a escala global), ni tampoc mecanismes adients per atraure la inversió necessària.

No és bo que baixin els preus de l'habitatge

Un argument recurrent per no fer una política econòmica dirigida a baixar els preus dels habitatges és que el valor patrimonial de les famílies cauria. D'altra banda, els habitatges que es deterioren per manca d'ús o d'un bon manteniment baixen de preu, encomanant una tendència a la baixa als habitatges veïns. Resumint, una baixada dels preus de l'habitatge s'associa amb problemes de decadència i recessió. Tanmateix, la baixada de preus pot ser molt positiva si parteix d'una política intel·ligent que de forma explícita vol, per un costat, impedir que es torni a crear una bombolla immobiliària i, per un altre, canalitzar inversions cap a sectors més intensius en l'ús de coneixement i de noves tecnologies.

L'urbanisme, el planejament territorial i els programes d'habitatge tenen un baix impacte atès que les forces dels mercats són molt més poderoses

D'aquesta idea se'n deriva una política econòmica i territorial acomodaticia amb les tendències que marquen els mercats. Aquesta visió del món impedeix portar a terme projectes col·lectius a escala nacional capaços d'encabir, adoptar i si convé també limitar l'acció dels mercats. Potser ja és hora d'un urbanisme de naturalesa propositiva i il·lusionant que funcioni de baix a dalt.

D'emprenedoria i activitats emergents

Les *start ups* tecnològiques no creen ocupació. La tecnologia disminueix el número de llocs de treball. Hi ha estudis amb opinions diverses sobre aquesta premissa.

Certament, la tecnologia fa que moltes tasques es puguin fer amb menys persones, i per tant provoca que desapareguin determinades professions. Sovint es compara amb els canvis que van transformar l'agricultura, on actualment als països desenvolupats hi treballen només al voltant d'un 3 % de la població activa.

Però també fa que n'apareguin de noves. L'ajustament entre la destrucció de llocs de treball i la creació de nous en determinats moments pot desajustar-se i aquí és on els territoris competiran per les noves activitats i el talent.

La mobilitat provocarà un salt substancial en països com pot ser el continent africà que no passaran per algunes etapes sinó que es connectaran ja directament a aquest nou escenari. Emprenedors locals estan creant empreses adaptades a la cultura local, i allà s'han creat i consolidat models de negoci nous com el pagament per mòbil M-mesa. La tecnologia per producció aïllada d'energia també serà clau en aquest salt.

La tecnologia és cosa d'homes

Si mirem els càrrecs directius i la formació de la plantilla de les grans empreses tecnològiques constatarem que és en gran part masculina. Apple està aplicant programes de discriminació positiva per a minories i ha aconseguit un 30 % de dones a la plantilla. S'han de plantejar mecanismes o incentius per a la incorporació de les dones a aquestes empreses tecnològiques, tot treballant les etapes inicials a l'educació.

Industrials

La reindustrialització és un fenomen que permetrà que les economies occidentals recuperin els llocs de treball que es van perdre quan la indústria manufacturera es va deslocalitzar a la segona meitat del segle xx.

La recuperació de llocs de treball degut als processos de *reshoring* està limitada per:

- Les característiques dels nous processos productius de les indústries que tornen, molt menys intensius en mà d'obra que quan van marxar.
- Les capacitats necessàries per als nous processos productius, molt més escasses i difícils de trobar en l'actual població activa: aquest fenomen fa que els nous llocs de treball tinguin majors retribucions però alhora augmenta el risc de dualització de la força laboral i la desigualtat en la població.

Els nous llocs de treball creats gràcies a la reindustrialització seran llocs de treball de més qualitat ja que a la indústria –a diferència dels serveis– és on es troben ocupacions menys precàries.

Aquesta és una veritat a mitges, atès que hi ha prou evidència per afirmar que:

- El perímetre del sector industrial és cada vegada més difús i proliferen les activitats de serveis que dècades abans eren realitzades en el si de les corporacions industrials. Aquesta realitat fa que els perills de la precarització es trobin també en activitats que tradicionalment havíem considerat industrials, a causa dels processos de subcontractació i treball en xarxa.
- Assistim a un procés d'individualització de les relacions laborals i debilitament de la negociació col·lectiva que té un impacte directe en el repartiment de rendes i en les condicions laborals. Aquesta és una de les variables amb més incidència en el grau de precarització de l'ocupació a les nostres metròpolis i no tant si ens trobem davant d'activitats de serveis o industrials.

4. Implicacions creuades

Tot i que l'home viu d'acord amb les seves pròpies lleis, si aquestes no respecten les lleis de la natura, ja siguin físiques o fins i tot socials, només poden dur al col·lapse. Ens pot fer nosa la gravetat, però no podem vèncer-la ignorant-la sinó coneixent-la. Les línies següents hi aprofundeixen.

4.1. DE GRAN ABAST

Demogràfiques

Malgrat que avui Europa sigui incapaç de resoldre la crisi migratòria que representen els refugiats sirians, i que una onada anti-immigració recorre el vell continent, el cert és que l'estat de benestar europeu, atès el baix creixement demogràfic endogen i l'envelliment de la població, depèn de la capacitat d'atraure i integrar un milió d'immigrants fins al 2040, com a mínim, l'any que es presenta com a l'horitzó temporal final d'aquest paper. Atès que l'estabilització demogràfica a Àsia i Àfrica tot just ara comença a insinuar-se, atraure aquests immigrants serà possible i fins i tot insuficient per atendre els que vulguin venir. Però enllà d'aquest horitzó temporal, atraure població serà complicat i estarà reservat als "millors" països, que segurament seran els que avui són més oberts i multiculturals.

Això no ens ha de sorprendre. Històricament el problema demogràfic ha estat molt més d'atraure població que al contrari. Egipte, Grècia, Roma i els EUA, entre d'altres, inverteixen quantiosament per fer-ho, encara que fos amb exèrcits per a conquerir i portar esclaus.

Econòmiques

La mundialització econòmica, l'especialització i la formació de cadenes molt llargues de valor, les economies d'escala i la consegüent concentració de poder econòmic, la competència fiscal entre estats i la seva complicitat amb els paradisos fiscal, demanen re-escalar les institucions polítiques o acceptar una mena de neo-feudalisme mundial.

Eines com la política fiscal perden la seva efectivitat en economies molt obertes, on l'augment de la demanda pot suposar un increment de la producció en qualsevol altre indret del món.

La contradicció entre una generació de riquesa cada dia més gran i la seva distribució desigual, constant des de la revolució agrària, que si permetia el control del flux d'alimentació era al "preu" de controlar també la propietat del sòl, demanarà nous mecanismes de pre-distribució i re-distribució.

Alhora, la posició d'una ciutat i el seu hinterland dins les cadenes de valor dependrà del segment que n'ocupi i de la molta o poca competència que en hi hagi. Suposant que energia i materials no reproduïbles deixin de ser colls d'ampolla, els segments de baixa competència i major valor afegit seran els associats amb més i millor coneixement. Al capdavall, la salut econòmica d'un territori sempre va associat amb el nivell de coneixement i la capacitat de convertir-lo en productes i serveis útils per a la comunitat.

4.2. DE LA CIUTAT I LES ÀREES METROPOLITANES

El model econòmic d'una metròpoli hauria de perseguir tres objectius bàsics. El primer és assolir unes condicions laborals favorables per als treballadors. El segon és que, aspectes bàsics com l'educació, l'habitatge i la sanitat estiguin coberts de forma satisfactòria. El tercer objectiu és créixer d'una manera mediambientalment sostenible.

Aconseguir aquests objectius depèn en gran mesura de: a) quins sectors lideren el creixement, i b) del model territorial a escala metropolitana.

Per assolir els dos primers objectius, bones feines i serveis de qualitat, cal que hi hagi creixement. Només amb creixement econòmic es pot sustentar un estat del benestar ben finançat. El mecanisme que de forma més directa té la virtut de millorar les condicions laborals és un creixement prou potent com per reduir l'atur fins al punt que les empreses es vegin obligades a millorar les ofertes contractuals. Créixer és, doncs, imprescindible. Per poder complir amb el primer i el tercer objectiu, bones feines i un model econòmic mediambientalment sostenible, cal replantejar quins sectors econòmics haurien de liderar la nova economia i quina política territorial és més adient. Pel que fa a quins sectors haurien de liderar la nova economia, l'economia del coneixement permetria conciliar perfils laborals i ofertes de treball.

Per contra, un model econòmic liderat pel turisme i la construcció genera creixement, però no utilitza treballadors qualificats de forma intensiva. Pel que fa al model territorial, el centre de la ciutat expulsa talent, famílies i espais creatius pel fet de no poder competir amb l'economia del turisme. L'aposta per nodes intensius en coneixement funcionant en xarxa és molt atractiva, però per conciliar integració metropolitana i sostenibilitat ambiental, s'hauria de fer una aposta molt més potent pel transport públic i pel tele-commuting, atès que les distàncies recorregudes entre el lloc de residència i el de treball i l'ús del cotxe han augmentat durant els darrers vint anys de forma sostinguda (Muñiz i Galindo, 2005; Muñiz *et al.* 2013).

D'emprenedoria i activitats emergents

Hi ha aspectes relacionats amb els models d'empreses i la legislació que condicionen la ubicació de les empreses.

La mateixa tecnologia que afavoreix l'accés a una gran part de la població a noves oportunitats, i que es puguin desenvolupar des de diferents indrets del planeta, sembla que en determinats sectors acaba concentrant l'activitat.

Alguns models d'empreses tecnològiques tendeixen al monopolisme o l'oligopolisme. Si bé es creen moltes empreses tecnològiques arreu del món entorn d'una necessitat o un servei concret, en alguns casos, a banda de la qualitat del servei, és el volum de mercat que han aconseguit el que els dona un avantatge competitiu addicional i que expulsa els competidors del mercat (per exemple, programari, cercadors, e-commerce). Això en l'àmbit geogràfic, actualment, es tradueix en concentracions de talent en poques ubicacions.

Quant a la legislació i a altres aspectes relacionats amb l'administració: el foment d'entrada de talent i capital estranger es veu condicionat per la legislació vigent als diferents països. L'excés de burocràcia i la manca de coneixement d'anglès acostumen a ser aspectes en què Barcelona no surt ben posicionada. La llei d'emprenedors, el cost dels autònoms, l'obtenció de llicències o la tributació en moments inicials també són qüestionats per aquelles persones que comencen una activitat.

La tecnologia també afecta altres aspectes de la vida, com ara els horaris. Les persones viuen permanentment connectades i això fa que cada vegada es barregi més el temps d'oci, de feina i fins i tot de descans.

El teletreball està molt estès en països del nostre entorn, on la presencialitat a la feina ja no és una exigència diària, i les persones treballen alguns dies des de casa. És probable que també a la nostra ciutat s'implanti amb el temps aquesta forma de treballar, com ja fan alguns emprenedors i empreses tecnològiques. A banda, cal tenir present l'efecte, comentat anteriorment, sobre els locals comercials i oficines. Tot plegat té un impacte sobre els aspectes quotidians de la vida i l'ús dels espais i fins i tot pot arribar a modificar el trànsit. És possible que les persones busquin dins les ciutats espais de trobada alternatius a l'oficina i la llar.

Per a ubicar l'activitat industrial, els factors que valoren tradicionalment les empreses són els costos relatius al sòl i els subministraments, però també tenir accés a mà d'obra cada cop més qualificada, així com tenir una connexió i posició geogràfica interessant, disposar d'un mercat intern gran o bé d'una cadena de proveïdors robusta.

Si bé la qualitat de vida no és el factor determinant en el cas de la indústria, sí que és molt rellevant en l'atracció de talent, de persones, essent un factor clau per al desenvolupament d'un ecosistema emprenedor digital, local i necessàriament internacionalitzat.

Barcelona ja competeix com a ciutat emprenedora a nivell europeu. A Europa és una ciutat referent després de Londres, Berlín o París. Es tracta de seguir treballant per aconseguir que sigui un referent mundial.

Crec que hem de donar suport a aquest ecosistema tecnològic tot reforçant també les competències de la ciutadania de Barcelona perquè tinguin oportunitats de desenvolupar-se en aquest àmbit i a la seva ciutat.

I no podem oblidar la indústria que encara tenim ubicada a Catalunya, com l'automoció, el químic, l'agroalimentari o el fàrmac, sectors on la tecnologia pren un paper rellevant. En l'automoció, la connectivitat dels cotxes i el vehicle elèctric ja en són un exemple actual. En un futur, els canvis que es derivarien de la introducció de cotxes autotripulats seran un canvi de paradigma.

El turisme també es beneficia d'aquesta imatge de la ciutat de qualitat de vida, la Marca Barcelona posicionada com a turisme i oci s'ha consolidat. El debat en aquest àmbit està a la vida pública.

Ara es tractaria d'aprofitar el mateix actiu per incidir en una àrea tan transversal com ho és la tecnologia, el *Big Data*, la mobilitat aplicada als diferents verticals (comerç, salut, finances, etc.).

La celebració del Mobile World Congress a Barcelona confirmada fins al 2023 s'ha d'aprofitar com a oportunitat de venda al món, no només durant els quatre dies del congrés i com a ciutat organitzadora d'esdeveniments sinó que ha de ser una finestra d'ensenyar i enfortir el nostre ecosistema. Aquest és un dels objectius (*legacy*) de la Fundació Mobile World Capital on l'Ajuntament n'és membre.

El projecte de Palau de Mar que impulsa Tech City també va en aquesta direcció. Es tracta d'un espai icònic de més de 10.000 m² per a emprenedors i empreses digitals.

Saber ajuntar aquesta força internacional, amb les potencialitats locals i la distribució d'oportunitats ha de ser una prioritat, al meu entendre, en l'àmbit econòmic.

La sostenibilitat és un altre sector a explorar on la ciutat pot ser referent, atès el clima i la dimensió. Actualment la seva aportació al PIB és baixa, però és també un àmbit transversal que afecta especialment el dia a dia de les persones que viuen i treballen a la ciutat, i el que hem exposat com a factor d'atracció de talent: la qualitat de vida.

I per últim: l'educació. Segons l'estudi *The Future of Jobs* (World Economic Forum 2016), el 65 % dels nens i nenes que actualment cursen Primària acabaran treballant en feines que encara no existeixen. És un àmbit prioritari on, des de les administracions, cal un ampli consens amb la societat.

La tecnologia canvia el paradigma, i l'educació i la formació al llarg de la vida en són un exponent claríssim. Modela els espais de les noves aules, ja siguin d'escoles de primària o escoles de negocis, i també afecta els models pedagògics. D'una banda, canvien els formats i es fa molt més accessible: amb un dispositiu mòbil i connexió a la xarxa es té accés a un coneixement mai abans compartit. D'altra banda, tal i com Josep Salvatella defensa, cal treballar les competències de les persones: la revolució digital demana habilitats més socials i cooperatives.

5. Escenaris

Tendències, mites desemascarats i implicacions creuades permeten definir uns possibles escenaris urbans, no pas ciutats ideals, i les mesures que a priori permetrien assolir-los. Hem definit tres escenaris urbans extrems i en principi incompatibles –tot i que poden existir escenaris “barreja”–, segons es prioritzi la qualitat de vida, el lideratge o el creixement accelerat.

5.1. EL CREIXEMENT COM A PRIORITAT

Hom diria que el creixement econòmic és la prioritat humana per excel·lència. De fet, créixer i multiplicar-se és un manament bíblic i, més decisiu que això, un manament de tot ésser viu, puix que tots tenim una taxa de reproducció superior a ú. En realitat, el creixement econòmic és una cursa biològica i com a tal sotmesa als límits que imposa el creixement d'altres espècies –les que ens alimenten i les que competeixen– i de l'ecosistema en el seu conjunt.

Dins d'aquesta cursa global, però, les ciutats i els territoris competeixen per atraure més gent o per ocupar tota l'actual, ja sigui amb creació neta d'ocupació global o amb substitució d'ocupació d'altres indrets, i competeixen per augmentar la riquesa, d'alguns o de tots i amb creació neta o apropiació de la riquesa existent. I per guanyar en aquesta competició, cal guanyar-ne una de prèvia: l'atracció d'inversió, atès que aquesta és la palanca més bàsica del creixement; de fet, un creixement monòton, a base de replicar i estendre un determinat model, és proporcional a la taxa d'inversió, que té un màxim teòric igual a la seva taxa de rendiment quan aquest es dedica totalment a inversió.

Així doncs, si la prioritat és créixer, la combinació “guanyadora” suposaria salaris baixos, en termes de tant per cent sobre el producte, per maximitzar la taxa de rendiment i reinversió, cosa que maximitzarà alhora la capacitat d'atracció d'inversions. No només les ciutats xineses que avui dia emergeixen aposten per aquesta combinació, també ho fa la nostra si l'aposta és BCN World, les maquiladores mexicanes al sud de la frontera americana o Irlanda amb la més baixa tributació corporativa “oficial” d'Occident.

Amb l'atur actual a Catalunya, majorment concentrat a l'Àrea Metropolitana de Barcelona i majorment conformat per gent amb baixa qualificació professional, la temptació de prioritzar el creixement indiscriminat és enorme. El més probable és, però, que un creixement d'aquesta mena es faci mantenint una alta taxa d'atur: necessari per mantenir baixos els salaris i resultat d'una demanda de treball poc qualificat susceptible de ser satisfeta per qualsevol persona. La paradoxa actual catalana i espanyola és aquesta: s'han creat més llocs de treball que enlloc d'Europa i s'ha mantingut una alta taxa d'atur durant tot el cicle i molt alta en la seva fase descendent.

Atès que atur i salaris baixos suposen una baixa capacitat de consum en relació amb la de producció, aquest model de creixement només és sostenible amb una forta demanda externa: exportacions i turisme. No és pas estrany, doncs, que siguin els dos factors que, sumats a la inversió estrangera, celebren a diari els nostres mitjans de comunicació. Al capdavall, una ciutat o territori amb un alt creixement manté viu l'efecte loteria, on cada habitant creu que li tocarà el premi. I mentre les expectatives de futur compensin las mancances actuals, el model pot sobreviure i fins i tot ser molt atractiu per a la població.

El major risc és, potser, la dependència d'un capital forà que pot marxar més fàcilment que no va arribar, tan bon punt el seu rendiment perilli o pugui ser aparentment més alt en un altre indret; per tant, existeix el risc d'encetar una cursa cap a baix *-race to the bottom!*

D'altra banda, i com s'ha demostrat en aquesta nova crisi de sobreproducció i subconsum, amb centenars de milers d'habitatges sense comprador i, alhora, desnonaments i gent sense sostre, no tota distribució de riquesa garanteix l'equilibri econòmic; una gran concentració comporta, inevitablement, primer una bombolla de crèdit i deute per mantenir el consum, i, després, crisi i contracció econòmica quan la bombolla esclata.

5.2. EL BENESTAR SOCIAL COM A PRIORITAT

Aquest seria gairebé l'altre extrem: en comptes de maximitzar el creixement, el benestar social. A nivell macro l'exemple històric seria l'Europa dels "trenta gloriosos", de 1950 a 1980, amb una taxa de creixement moderada però sostinguda, una forta redistribució de la renda, un bon nivell de serveis públics i una xarxa social de suport. Per a alguns, una excepció "privilegiada" per la Guerra Freda, que permetia a Europa l'equidistància entre dos extrems i dos models de màxim creixement: un dirigit pel mercat, l'altre per l'estat.

També a nivell urbà o territorial sembla un model més factible per a ciutats mitjanes (països petits), a l'ombra d'una gran capital o d'un país gran. O, si es vol, un model que demana una certa posició de privilegi. Al capdavant, prioritzar el benestar social té un límit o frontera: no seria factible estendre-ho a un nombre il·limitat de nousvinguts; que aquest límit no sigui el de la frontera estricta, com seria el cas de Suïssa, per posar-ne un exemple, depèn que hi hagi a prop un focus amb major capacitat d'atracció. No és pas estrany que les ciutats que encapçalen els rànquings de benestar són més aviat "segones" ciutats, mai són capitals.

En tot cas, els trets característics són una forta inversió pública, només sostenible amb uns bons impostos, i una distribució de la renda prou homogènia com per garantir que tots els qui paguen impostos en poden ser beneficiaris i no rebutgen pagar-los; per tant, un nivell educatiu i cultural també força homogeni. Les ciutats nord-europees en són un bon exemple.

No s'ha dit enlloc que aquest model no pugui ser extrapolable arreu, com per contra no ho era l'anterior; de fet, si el de ràpid creixement no funciona si tothom l'aplica, el de benestar funcionaria millor com més ciutats i societats el practiquessin, puix s'aturarien els fluxos migratoris.

Optar per aquest model en un moment com l'actual, amb molt d'atur, exigeix un plus d'inversió pública en formació, per tal que la competitivitat -és a dir, l'ocupació- no estigui en funció dels salaris baixos sinó de l'alta eficiència. I com que el model de ràpid creixement cronifica l'atur, mai no és mal moment per començar el canvi.

5.3. EL LIDERATGE COM A PRIORITAT

Un punt d'equilibri relatiu entre els extrems anteriors, com un punt de fuga que els inclou, és el del creixement focalitzat i amb vocació de lideratge; és a dir, d'aportar més que de xuclar -ja sigui del territori circumdant o del món sencer. Per a alguns, la Barcelona de Maragall en seria un bon exemple: uns jocs olímpics adreçats a seduir el

món i a vertebrar el territori, i un districte 11 a Sarajevo, al bell mig d'un escenari bèl·lic. En tot cas es tracta d'un creixement atiat amb unes inversions privades atretes pel lideratge públic, més que exclusivament públiques, i pels rendiments que aquest lideratge pot acabar aportant.

La lògica no és el càlcul economicista de quant puc guanyar sinó què puc aportar. De fet, és la lògica que hi ha darrere dels principals reptes científics i empresarials. Al capdavant, només si apporto molt i a molts, podré tenir molts beneficiaris que també podran esdevenir seguidors i clients.

La pregunta clau és on i amb què pot una ciutat o territori aportar res al món; una pregunta a difondre també, o sobretot, entre la població: què puc aportar, més que no pas què puc emportar-me. O, si es vol, què puc aportar com a justificació d'allò que m'emporto.

Els trets d'aquest model, a banda d'un lideratge públic que mai no pot ser el d'una sola persona, serien el de l'esmentada inversió "arrossegada" i el d'una molt bona educació i cultura generalitzada. I, també, potser el més difícil, l'existència d'un focus: la cultura, la producció científica, la sanitat, l'esport, el desenvolupament tecnològic... I d'aquesta tria, el risc d'aquesta opció.

6. Referències bibliogràfiques

Boston Consulting Group (2015). "Industry 4.0: The Future of Productivity and Growth in Manufacturing Industries", 9 d'abril del 2015.

https://www.bcgperspectives.com/content/articles/engineered_products_project_business_industry_40_future_productivity_growth_manufacturing_industries/

EY (2015). Reshoring manufacturing – time to seize the opportunity

[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Reshoring_manufacturing_%E2%80%94_time_to_seize_the_opportunity/\\$FILE/3451_EY%20Reshoring%20Report_V8%20Online.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Reshoring_manufacturing_%E2%80%94_time_to_seize_the_opportunity/$FILE/3451_EY%20Reshoring%20Report_V8%20Online.pdf)

Mark Muro (2016). "Building manufacturing communities for the long haul", Brookings Institution blog, 18 de febrer de 2016.

<http://www.brookings.edu/blogs/the-avenue/posts/2016/02/18-building-manufacturing-communities-muro>

McKinsey Global Institute (2012). "Manufacturing the future: The next era of global growth and innovation", novembre del 2012.

<http://www.mckinsey.com/business-functions/operations/our-insights/the-future-of-manufacturing>

UBS (2016). "Extreme automation and connectivity: The global, regional, and investment implications of the Fourth Industrial Revolution". UBS White Paper for the World Economic Forum Annual Meeting 2016, gener del 2016 https://www.ubs.com/global/en/about_ubs/follow_ubs/highlights/davos-2016.html

World Economic Forum, 2016. "The Future of Jobs", gener del 2016. http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf



www.catalunyaeuropa.net